

Amasya İlahiyat Dergisi – Amasya Theology Journal
ISSN 2667-7326 | e-ISSN 2667-6710
Aralık / December 2023, 21: 289-310

Dindarlık ve Sekülerliğin Cinsiyetlendirilmesi Sorunsalı

Harun TUNÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Din Sosyolojisi Anabilim Dalı
Dr., Amasya University, Faculty of Theology,
Department of Sociology of Religion
Amasya, Türkiye
harun.tunc@amasya.edu.tr
orcid.org/0000-0002-2268-9756

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Geliş Tarihi / Received: 22 Ağustos/ August 2023

Kabul Tarihi / Accepted: 29 Kasım / November 2023

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / December 2023

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Aralık / December

Sayı/ Issue: 21 **Sayfa /Page:** 289-310.

Atıf / Cite as: Tunç, Harun. “Dindarlık ve Sekülerliğin Cinsiyetlendirilmesi Sorunsalı [The Problem of Gendering of Religiosity and Secularity]”. *Amasya İlahiyat Dergisi-Amasya Theology Journal* 21 (December 2023): 289-310.

<https://doi.org/10.18498/amailad.1348100>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Amasya University, Faculty of Theology, Amasya, 05100 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/amailad>

The Problem of Gendering of Religiosity and Secularity

Abstract

Throughout history, the social construction of femininity and masculinity has been different. Women are “emotional, passive, inactive, etc.” while male is identified with being “logical, active, etc.” is identified with being. Of these two different identifications, the first side corresponds to the field of religiosity and the second side corresponds to the field of secularism. Therefore, religious, moral and cultural factors have been greater in the construction of femininity than in the construction of masculinity. As such, assumptions have been made that women are or could be more "religious" because of their “emotional” nature, while assumptions have been made that men are or could be more “secular” because of their mentality. In this context, while the discourse of "female religiosity" dominated the literature, the discourse of “female secularization” remained weak. So much so that, although modernization and secularization are mostly discussed in terms of women and their bodies, the discourse of “female religiosity (women are more religious than men)” is dominant. Secularization research and discussions mostly describe the religiosity and secularism aspects of society with findings obtained through various variables without analyzing gender. However, it is understood from the direct and indirect studies on the relationship between secularization and gender that the discussion styles of secularization and gender relationship can be evaluated in two categories. The first can be expressed as “gender-oriented modernization and secularization” discussions, and the second can be expressed as “gender-oriented modernization and secularization” discussions. While how women or men are positioned is not usually discussed in discussions focused on modernization and secularization, the aim has been to talk about whether the traditional understanding of gender, shaped by religion, has weakened and whether views outside the heteronormative sexuality order compatible with binary gender have increased. It is thought that it will be important to look at the concepts of modernization, secularization and religion from a gender perspective. In this context, when we look at the modernization and secularization debates from a gender perspective, we see that the manifestations of Turkish modernization on behalf of women and men are mostly examined. In this study, from the perspective of critical gender research, it is claimed that the fields of religiosity and secularism are gendered rather than a natural reality, and an attempt is made to substantiate the claim. According to the study, the concept of patriarchy plays an important role in the different

association of religiosity and secularism with men and women. Coding religiosity as feminine and secularism as masculine stems from the patriarchal view. This necessitates the reconsideration of modernization and secularization theories in terms of gender. This gendering of the fields of religiosity and secularity is an important factor in legitimizing a kind of gender discrimination. Today, the “secularized language of religion” is generally secularized in favor of men, and when it comes to women, the “patriarchal and traditional language of religion” is mostly wanted to be maintained. This requires rethinking whether secularization theories have a sexist aspect or not. Of course, the similarities and differences between women’s modernization and secularization or men’s modernization and secularization can continue to be identified by researching. However, this necessitates not neglecting to examine whether there are patriarchal sexist aspects in the determinations on the level of “gender, religiosity and secularity” to date. Since those who interpret religion in the traditional historical line are generally men with patriarchal thoughts who monopolize religion, it can be said that while religion or religiosity is used as a braking mechanism for women, it does not generally serve a similar function for men, and is sometimes even used as a “walking stick” in secularization processes. But today, “educated, combative, religious women with a high zest for life” criticize them, expose the mechanism that works against them, and put the pieces in place by examining the distortions. Therefore, the concepts of religiosity and secularism need to continue to be examined again and again from the perspective of men and women, by getting rid of the prejudice of considering men as “naturally secular” and women as “naturally religious”.

Keywords: Sociology of religion, Religiosity, Secularity, Sex, Gender.

Dindarlık ve Sekülerliğin Cinsiyetlendirilmesi Sorunsalı*

Öz

Tarih boyunca kadınlığın ve erkekliğin toplumsal olarak inşa edilişi farklı olmuştur. Kadın “duygusal, pasif, hareketsiz vs.” olmak ile özdeşleştirilmişken erkek “mantıksal, aktif, hareketli vs.” olmak ile özdeşleştirilmiştir. Bu iki farklı özdeşleşmeden birinci taraf dindarlık alanına ikinci taraf ise sekülerlik alanına denk gelmektedir. Dolayısıyla dinî, ahlaki ve kültürel faktörler, erkekliğin inşasına nazaran kadınlığın inşasında daha fazla olmuştur. Hal böyle olunca kadınların “duygusal” dolayısıyla da daha “dindar” olduğuna veya olabileceğine dair varsayımlar üretilirken erkeğin akılsal dolayısıyla daha “seküler” olduğuna veya olabileceğine dair varsayımlar üretilmiştir. Bu bağlamda literatürde “kadın dindarlığı” söylemi hâkim olmuşken “kadın sekülerleşmesi” söylemi zayıf kalmıştır. O kadar ki modernleşme ve sekülerleşme daha çok kadın ve bedeni üzerinden tartışılmasına rağmen “kadın dindarlığı (kadınlar erkeklerden daha dindardır)” söylemi hâkimdir. Sekülerleşme araştırmaları ve tartışmaları çoğunlukla toplumsal cinsiyete dair analizler yapmaksızın çeşitli değişkenler üzerinden elde edilen bulgularla toplumun dindarlık ve sekülerlik yönünü betimler. Fakat yine de sekülerleşme ve toplumsal cinsiyet ilişkisine dair eldeki doğrudan ve dolaylı incelemelerden öyle anlaşılmaktadır ki sekülerleşme ve toplumsal cinsiyet ilişkisinin tartışma biçimleri iki kategoride değerlendirilebilir. Birincisi, “modernleşme ve sekülerleşme odaklı toplumsal cinsiyet” tartışmaları, ikincisi ise “toplumsal cinsiyet odaklı modernleşme ve sekülerleşme” tartışmaları şeklinde ifade edilebilir. Modernleşme ve sekülerleşme odaklı tartışmalarda kadınların veya erkeklerin nasıl konumlan(dırıl)dığı çoğunlukla söz konusu edilmezken amaç, dinle yoğrulmuş geleneksel toplumsal cinsiyet anlayışının zayıflayıp zayıflamadığını ve ikili cinsiyetle uyumlu heteronormatif cinsellik

* Bu makale, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Prof. Dr. M. Ali KİRMAN danışmanlığında tamamlanan “Türk Toplumunda Sekülerleşme ve Toplumsal Cinsiyet: Beden Odaklı Gündelik Yaşam Pratikleri Üzerine Bir Araştırma” (2021) başlıklı doktora tezinin bir bölümünden, tekrar gözden geçirmek, güncellemeler yapmak ve konu bağlamında genişletmeler yapmak suretiyle üretilmiştir. This article was produced from the doctoral thesis titled “Secularization And Gender In Turkish Society: A Research On Daily Life Practices Focused On Body” (2021), which was completed under the supervision of Associate Proffesor M. Ali KİRMAN at Çukurova University Social Sciences Institute.

düzeni dışındaki görünümünün artıp artmadığını söz konusu etmek olmuştur. Toplumsal cinsiyet odağından da modernleşme, sekülerleşme ve din kavramlarına bakmanın önemli olacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede, toplumsal cinsiyet odağından modernleşme ve sekülerleşme tartışmalarına bakıldığında daha çok Türk modernleşmesinin kadınlar ve erkekler adına tezahürleri irdelendiği görülür. Bu çalışmada eleştirel toplumsal cinsiyet araştırmacılığı perspektifinden bakılmak suretiyle dindarlık ve sekülerlik alanlarının doğal bir gerçeklikten ziyade toplumsal olarak cinsiyetlendirildiği iddia edilmekte ve iddianın temellendirilmesi yapılmaya çalışılmaktadır. Çalışmaya göre dindarlık ve sekülerliğin kadın ve erkek cinsiyetiyle farklı ilişkilenebilmesinde ataerki kavramı önemli bir rol oynamaktadır. Dindarlığı dışil/kadınsı sekülerliği eril/erkeksi olarak kodlamak, ataerki bakıştan kaynaklanmaktadır. Bu da modernleşme ve sekülerleşme teorilerinin toplumsal cinsiyet açısından yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılmaktadır. Dindarlık ve sekülerlik alanlarının bu şekilde cinsiyetlendirilmesi bir tür cinsiyet ayrımcılığının meşrulaşmasında önemli bir faktör olmaktadır. Bugün “sekülerleşen din dili” genellikle erkekler lehine sekülerleşmekte, kadınlar söz konusu olduğunda “ataerki ve geleneksel din dili” çoğunlukla devam ettirilmek istenmektedir. Bu da sekülerleşme teorilerinin cinsiyetçi yönünün olup olmadığı noktasında tekrar tekrar düşünülmesini gerektirmektedir. Elbette kadın modernleşmesi ve sekülerleşmesi ya da erkek modernleşmesi ve sekülerleşmesi arasındaki benzerlikler, farklılıklar araştırılarak tespit edilmeye devam edilebilir. Ancak bu, bugüne kadar ki “cinsiyet, dindarlık ve sekülerlik” düzlemindeki tespitlerde ataerki cinsiyetçi yönlerin olup olmadığını irdemeyi ihmal etmemeyi zorunlu kılmaktadır. Geleneksel tarihsel çizgide dini yorumlayanlar, genellikle dini tekelinde tutan ataerki düşünceye sahip erkekler olduğu için din veya dindarlık kadın için adeta bir fren mekanizması olarak kullanılırken erkek açısından genellikle buna benzer bir görev görmediği gibi kimi zaman sekülerleşme süreçlerinde bir “baston” olarak bile kullanıldığı söylenebilir. Fakat bugün artık “eğitimli, mücadeleci, yaşama sevinci yüksek dindar kadınlar” bunları eleştirmekte, kendi aleyhine çalışan mekanizmayı ifşa etmekte, çarpıklıkları irdelerek taşları yerine oturtmaktadır. Dolayısıyla erkekleri “doğal seküler”, kadınları “doğal dindar” olarak kabul etme önyargısından sıyrılacak suretiyle dindarlık ve sekülerlik kavramlarının erkekler ve kadınlar açısından tekrar tekrar irdelenmeye devam edilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din sosyolojisi, Dindarlık, Sekülerlik, Cinsiyet, Toplumsal cinsiyet.

Giriş

Eleştirel toplumsal cinsiyet araştırmacılığı odağından bakılmak suretiyle bu çalışmada “modernleşme, sekülerleşme ve din gibi kavramlar bağlamında kadın ve erkek nasıl konumlan(dırıl)maktadır?” sorusuna cevap aranmaktadır. Bilindiği üzere Türk toplumu da dahil olmak üzere, modernleşme ve sekülerleşme süreçlerinin okunuşu veya bu süreçlere karşı muhafazakâr ateşli itirazlar kadın ve bedeni üzerinden olmuşken literatürde ise genellikle “kadın dindarlığı” söylemi hâkim olmuştur. “Kadın sekülerliği” diye bir söylem hemen hemen hiç gelişmemiştir. Hatta ne zaman kadının rol, kimlik gibi konularda bireysel veya toplumsal bazı değişimleri gündeme gelse bu sefer de “kadın sekülerleşmesi” gibi bir söylem yerine “kadın dindarlığının sekülerleşmesi” gibi bir söylem tercih edilmeye meyledilmektedir. Esasında literatürde “erkek sekülerleşmesi” diye bir söylem de bulunmamaktadır. Ama bu söylemin eksikliği kadınlarla ilgili durumda olduğu gibi (yani kadın sekülerleşmesi gibi bir söylemin eksikliği gibi) bir durum değil. Erkek doğal olarak seküler görüldüğünden veya sekülerlik erkekliğin özünde bir şey olarak algılandığından “zaten seküler” olana tekrar seküler demeye gerek kalmamaktadır. Oysa kadının dindarlığı (kadınların daha dindar olduğu) söylemi de gerçekten doğal ve özsel bir durum ise onun için de tekrar bir söylem üretmeye gerek bulunmamalıydı! Fakat kadın olunca “zaten dindar” olana tekrar tekrar “kadın dindarlığı” gibi bir söylem üretilebilmektedir. Gerçekte “kadın dindardır, erkek sekülerdir” gibi keskin bir ayırım yapılamayacak olsa da dindarlık kadına, sekülerlik erkeğe yakıştırılmaktadır. Bu da dindarlık ve sekülerliğin cinsiyetler odağından konuşulduğunda konunun ataerki tarafından ne kadar manipüle edilip edilmediğini işaret etmektedir.

1. Ataerki Sistem, Cinsiyetlendirme ve Cinsiyetçilik

Dünya hayatı ve içerdiği eşyalar ve de tasarımı erkek egemen bir tasarımdır. Genellikle eril olana hizmet eder. Müzik aletlerinden ofis mobilyalarına, elektrikli aletlerden pisuarlara, bilgisayar oyunlarından inşaat malzemelerine, bisikletten araba tasarımlarına, ayakkabıdan elbiselere kadar hemen her şeyde bunu bir parça görmek mümkündür (Endler, 2022).

Etrafımıza baktığımızda hemen her şeyin cinsiyetlendirildiğini fark ederiz. Kavramların, olguların, renklerin, mesleklerin, mekanların,

gündelik hayatın içinde karşılaştığımız hemen her şeyin. Elbette bir şeyin cinsiyetli olması henüz kendi başına bir problem değildir. Bu cinsiyetlilik cinsiyetçi bir hal aldığıında, eşitsizlik ve ayrımcılık doğurmaya başladığında bir problem olmaya başlar. Hiyerarşik hale gelmiş bir cinsiyetlilik problemlili hale gelir. Kadın ve erkek arasındaki cinsiyet ilişkilerine bakıldığında ataerki tarafından bir cinsiyetlendirme ile başlayan, hiyerarşik bir formda cinsiyetçiliğe dönüşen bir sürecin gözlerimiz önünde cereyan ettiğini söylemek artık malumun ilamından başka bir şey değildir.

Tarihte, asıl/arız, tam/eksik, norm/sapma, etken/edilgen, aktif/pasif, akıl/duygu, fetheden/fethedilen, güç/süs gibi ayrımların birinci tarafı hep eril olana atfedilmişken ikinci tarafı dişil kabul edilmiştir. Sonuçta da erkeksi olan, toplum, kültür ve medeniyet nezdinde hep daha değerli olmuş; kadınsı olan, değerden yoksun kalmıştır. Ya da en azından erkeksi olan kadar değer görmemiştir. Bu, cinsel organlara yüklenen anlamdan başlayıp hayatın her alanında ve zaman diliminde kendini gösteren bir durum olmuştur.¹

Erkeğin tamamlanması için ekstra bir şey gerekli görülmez. Kadın süs ile takı toka ile tamamlanması gereken bir varlık olarak görülür. Aslında bu, iktidar ve güç uğruna bir tamamlanma değildir. Bu, ataerkinin doyumuna hizmet edecek biçimde tasarlanmış bir tamamlanmadır. Zira erkeklik erkek için süse ihtiyaç duymamıştır hatta süse rağbet eden erkeğe de “süs erkek adamı bozar” mantalitesiyle “zillate düşmüş” şeklinde yaklaşmıştır. Erkek, kadınsı bir şey yaptığıında yerilmiş, ikaz edilmiş ve bu erkeğin tekrar eril özüne dönmesi beklenmiştir. Fakat kadın erkeksi bir şey yaptığıında övülmüş hatta buna apaçık teşvik edilmiştir. “Erkek gibi kadın” ifadesi hep bir olumlama, “karı gibi adam” ifadesi hep bir olumsuzlama içermiştir. Mesela bugün dahi toplumsal cinsiyet odağıındaki tartışmalar, feminist çalışmalar, kadın araştırmaları gibi alanlarla ilgilenmek bile ataerki yapı tarafından değersiz görülür. Bu alanlardaki ciddi birikim görmezden gelinerek veya kalitesi tartışma konusu yapılarak hafifsenir. Bir de bu alanlarda çalışmaya ve çabalamaya çalışan erkekleri hesaba kattığımızda burada söylenen şeyin vahameti

¹ Sözelimi, toplumsal kültürel hayatta, eril cinsel organ, her şeyi kesmekle, delmekle, çizmekle, zafer ile, ne yaparsa yapsın tertemiz kalmakla imlenir; dişil cinsel organ, kesilmekle, çizilmekle, delinmekle, mağlubiyet ve kirlenme ihtimaliyle imlenir.

daha da artar.

Kadının veya kadınsı olanın değeri erkekte veya erkeksi olanda olduğu gibi varoluşsal değildir, olsa olsa eril yapıya ne kadar katkı sunduğu, o yapıyı ne kadar ideal düzeyde yansıttığı ile ilgili olmuştur. Sözgelimi, “Kemalizm’in çağdaş kadınları”, “Ülkücülerin Asenaları”, solcu grupların devrimci kadınları”, “İslamcılarının dindar kadınları” veya “dindarların muhafazakâr kadınları”, eril yapının ve imajının temsilcileri, uzantıları olarak konumlan(dırıl)mışlardır (Can, 2023, 234). Ne zaman ki kadın böyle bir yapı karşısında varoluşsal bir mücadele vermeye kalkışmış olsa baskılanma, tecrit, susturulma gibi süreçlere maruz kalmıştır.

Ün salmış pek çok düşünür, kadınları “yönlendirilmeye muhtaç”, “sadakat öğrenmeleri gerekenler”, “ahlaki olarak düşük” şeklinde anlamış veya tanımlamıştır. En umulmadık alan denilebilecek sanat alanında bile, toplumsal hayatın akışında, kadın genellikle bir tür uyumsuzluğu temsil eden, “yanlış” olan ile özdeşleştirilen, toplumsal hayatın “öteki” konumundadır (Kahraman, 2017).

2. Dindarlık, Sekülerlik ve Cinsiyet: Literatür Ne Diyor?

“Dindarlık ve cinsiyet” üzerine yapılmış pek çok sosyolojik ve psikolojik araştırmaya rastlanabilmektedir. Dindarlık ve cinsiyet ilişkisini irdeleyen saha çalışmaları dikkate alındığında geniş bir çalışma alanının oluştuğu görülmektedir.

Sosyoloji ve psikoloji gibi alanlarda, özellikle de din sosyolojisi ve din psikolojisi gibi alt birimlerde, “kadın dindarlığı” diye kendine özel yönleriyle inşa edilmiş bir konu bulunur. Bu, giderek artık bir algı ve kanaat oluşturma niteliği de kazanmıştır. Zira her “kadın dindarlığı” denildiğinde zımnen “kadınlar daha dindardır” algısı ve kanaati ile birleşmektedir. Böylece “kadınlar daha dindardır” şeklinde yaygın bir kanaat bulunmaktadır. Fakat bu sabitlenmiş bir gerçekliği ifade etmemektedir. Elbette kimi çalışmalarla kısmen de olsa kadınların daha dindar olduğu ortaya konulmuştur. Fakat bu söylem kimi çalışmalarda doğrulanmış olsa bile kesin bir sonuç veya keskin genelleme içermemektedir.

Uluslararası bir araştırmancının raporuna göre dünyada yaklaşık olarak kadınların %83,4’ü erkeklerin ise %79,9’u kendisini bir inanç grubuyla eşleştirmektedir. Bir inanç grubuna bağlı olmak bakımından 192

ülkenin 61'inde, kadınların erkeklerden daha yüksek düzeyde bağlı oldukları tespit edilmektedir. Fakat geri kalan 131 ülkede kabaca eşit düzeylerde bir bağlılık kendini göstermektedir (Pew Research Center, 2016, 6-8). Hristiyan kadınlar ile erkekler arasında belirgin bir dindarlık farkının olduğu, kadınların daha dindar oldukları ancak Müslüman kadınlar ve erkekler açısından bakıldığında belirgin ve anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmektedir (Pew Research Center, 2016, 12-14). Hiçbir yerde erkeklerin kadınlardan daha dindar olduğu tespit edilmiyor mu? sorusunun cevabı merak edildiğinde araştırmada bununla ilgili de bir verinin olduğu görülmektedir. Sadece İsrail ve Mozambik'te erkeklerin kadınlardan daha fazla dini önemsedikleri anlaşılmaktadır (Pew Research Center, 2016, 11).

"Kadınlar erkeklerden daha dindardır" sonucuna da "erkekler kadınlardan daha dindardır" sonucuna da ulaşan çalışmalar bulunmaktadır. Fakat "aralarında anlamlı bir farklılık olmadığı" sonucuna ulaşan çalışma sayısı daha fazladır. Bilimsel çalışmalar bu konuda bir genelleme yapılmasına izin vermese de "toplumsal kabuller" ve "gündelik hayattan edinilen izlenimler" kadınların daha dindar olduğu yönündedir (Yapıcı, 2016).

Yapıcı (2016), hem bu konu bağlamındaki literatürü hem de bizzat bu bağlamda yaptığı kendi çalışmalarını göz önünde bulundurarak bazı yönlerden kadınların bazı yönlerden erkeklerin dindar olabileceğini not düşmekte fakat kadınların kısmen erkeklerden daha "maneviyatçı" ve "daha dindar olmaya meyilli" olduğunu belirtmeden de geçmemektedir. Yapıcı'nın "Türk toplumunda kadın dindarlığının ataerkil toplumsal cinsiyet kalıplarından beslenmekte olduğu" şeklindeki tespiti bu çalışma açısından ayrı bir önem arz etmektedir.

"Kadınlar daha dindardır" söyleminin batıdan yaygınlaşmaya başladığı söylenebilir. Geçmişte gerçekten bu söylemi doğrulayacak sosyokültürel bir zeminin olduğu da söylenebilir. Ancak Türk toplumunda bu konular dile getirildiği günden beri konuya temkinli yaklaşıldığını da belirtmek gerekmektedir (Çelik - Şahin, 2009). Fakat Batı'da da "kadınlar daha dindardır" söyleminin geçerliliğini yitirmeye başladığını ortaya koyan çalışmalar artık bulunmaktadır.

19. ve 20. yy. boyunca kiliselerde kadınlar sayıca üstün gözükseler bile özellikle 1960'lı yılların cinsel devrimiyle birlikte kadınların erkeklerden daha yüksek oranda kiliselerden ayrıldığına dair bulgular

ortaya çıkmıştır. Geleneksel toplumsal cinsiyet algı, tutum ve davranışlarıyla takıntılı ahlaki otoritelere karşı kadınlar kendisine biçilen rolleri ve konumları terk etmeye başlamıştır. Kendisiyle özdeşleştirilen “dinî ve ahlâkî bekçilik” rolüne itaatsizlik ederek karşı çıkmıştır. Bu anlamda Hristiyan kadının bu değişimini sonucu geleneksel Hristiyanlığın da bittiği düşünülmüştür (Woodhead, 2017, 502).

Dindarlık kavramı ekseninden cinsiyet veya toplumsal cinsiyete bakan çalışmalar genellikle kimin daha dindar olduğunu söylemekte ve yine genellikle konu “kadın dindarlığı” söylemini vurgulamaktadır. Sekülerleşme araştırmaları ve tartışmaları ise çoğunlukla toplumsal cinsiyete dair analizler yapmaksızın çeşitli değişkenler üzerinden elde edilen bulgularla toplumun dindarlık ve sekülerlik yönünü betimler. Modernleşme ve sekülerleşme odaklı tartışmalarda kadınların veya erkeklerin nasıl konumlan(dırıl)dığı çoğunlukla söz konusu edilmezken amaç, dinle yoğrulmuş geleneksel toplumsal cinsiyet anlayışının zayıflayıp zayıflamadığını ve ikili cinsiyetle uyumlu heteronormatif cinsellik düzeni dışındaki görünümünün artıp artmadığını söz konusu edilmektedir (Kirman, 2005; Ertit, 2015). Oysa eleştirel toplumsal cinsiyet araştırmacılığı noktasından dindarlık, sekülerlik, modernlik gibi kavramların cinsiyet ile olan ilişkisine bakan çalışmalar genellikle ihmal edilmiştir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kavramı odağından modernleşme, sekülerleşme ve din kavramlarına bakmak önem arz etmektedir.

Az da olsa yapılmış olan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda, toplumsal cinsiyet odağından modernleşme, sekülerleşme, dindarlık, muhafazakârlık gibi kavramların kadınlar ve erkekler adına tezahürleri irdelendiği görülür. Türkiye açısından düşünüldüğünde Osmanlı-Türkiye Cumhuriyeti modernleşme hattında kadınların ve erkeklerin nasıl konumlan(dırıl)dığı veya Türk modernleşmesinin erkekler ve kadınlar açısından ne anlama geldiği irdelenmiştir. Bu çerçevedeki baş yapıtlardan birine sahip olan Sancar (2014), Türk modernleşmesinin cinsiyetçi boyutlarının erkeklere “devlet kurma” kadınlara “aile kurma” gibi bir tecrübe yaşattığını tespit etmiştir.

Kirman’ın (2005), Türk toplumunun toplumsal cinsiyet farklılığı üzerinden vücut bulan ataerkil yapısı içinde elde ettiği şu tespitler bu noktada önemli bir yere sahiptir: Kadınlar dinî yaşantı noktasında

erkekler göre daha dindar, evlilik ve aile hayatı gibi tutumlarda ise erkekler kadınlara göre daha muhafazakâr ve tutucudur. Kirman, “sekülerleşme kavramının kadınlara göre erkeklerle daha ilişkili olduğu” tespitinde de bulunarak toplumsal cinsiyet merkezli modernleşme, sekülerleşme, dindarlık tartışmalarına daha açık parmak basmıştır.

Eleştirel toplumsal cinsiyet araştırmaları odağından sekülerleşme kavramını irdeleyen Woodhead (2017), sekülerleşme teorilerinin “seküler erkek, sekülerleşen erkek” üzerinden geliştirildiğini söyler. Geliştirilen sekülerleşme teorilerinin sanayileşmeyle birlikte erkeklerin Hristiyanlık’tan uzaklaşma sebebini daha iyi açıklarken kadınların oldukça farklı olan modernleşme deneyimlerini göz ardı ettiğini ileri sürer.

Woodhead, sekülerleşme tariflerinin erkeklerin dinden uzaklaşmasını açıklamaktan fazlasını yapmadığının altını çizer. Çünkü kutsal kubbenin barınağını terk eden işçi, kadın değil, bir erkektir. Kadınlar açısından sanayileşme; parça başı iş, düşük ücretli ev içi istihdam ve/veya eve hapsedilme ve dış dünyadan soyutlanmak gibi çok farklı şekillerde yaşanmıştır. Böylelikle kadınlar, geleneği modern bağlama taşıyan güzel bir ev ortamı sunmak şartıyla erkek kesiminin “demir kafes” tecrübesini hafifleten şehir köylüleri olarak kalmaya devam etmiştir (Woodhead, 2017, 504).

Burada akla gelen sorulardan biri de daha dindar veya daha seküler olmanın biyoloji ile bir alakasının olup olmadığı sorusudur. Bu konuda deneysel veri de sağlayan bir araştırmaya göre (Das, 2018), fizyolojinin ve hormonların da dindarlık ve sekülerlik üzerinde etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamdaki verilerden biri vücutlarında testosteron ve dehidroepiandrosteron (DHEA) gibi daha yüksek seviyede seks hormonu olan erkeklerin daha zayıf dinî bağları olduğunu tespit etmektedir. Kan ve tükürük örneklerinde testosteron ve DHEA düzeylerinin daha yüksek olduğu erkeklerde, aynı cinsiyet hormonlarının daha düşük seviyelerinde olanlara göre daha zayıf dinî bağlara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu tür çalışmalar toplumsal kültürel anlamda kadınların daha dindar olduğunu söyleyen çalışmalara göre çok zayıftır. Fakat gerçekten böyle bir gerçeklik varsa bunun da göz önünde bulundurulması gerekir.

3. Din Kadını Erkeğe, Erkek Dini Kadına Emanet Eder!

İster Batı'da ister Türk toplumunda olsun, modernleşme ve sekülerleşme noktasındaki en sert eleştirilerin erkeklerce kadınlar üzerinden yapılması dinin ve ahlakın kadın emanetinde kalması gerektiği algısının dışavurumudur. Erkekler edindikleri kültürel sermaye ile kendilerine "helal" olanın kadınlara "haram" olduğunu öğrenir. Toplumda "erkeğin elinin kiri, kadının yüzünün karası" şeklinde ifadeler oluşmuş olması bir tesadüf değildir.

İslam açısından üstünlüğün takva ile mümkün olabileceği net bir şekilde bilinmektedir. Fakat bu retorikten gündelik hayatın içine gelindiğinde Müslüman erkeklik kendi takvasını Müslüman kadını kısıtlayarak gerçekleştirir. Müslüman erkeklik modernite etkisi ile iktidar peşine düşerken kadını koruma adına eve hapsetme ve onun üzerinde direnç geliştirme yoluna gitmiştir. Bu savunma mekanizmasından henüz çıkılabilmemiş de gözükmemektedir. Zaman içinde Müslüman kadın nispeten güçlendikçe Müslüman erkeklik de iktidarını bir şekilde devam ettirmeye çalışmıştır. Hal böyle olunca yaşanan sekülerleşmeden duyulan fikirsiz rahatsızlık dindar kadının gerektiği kadar Müslümanca yaşamayışına bağlanmıştır (Topçu - Meriç, 11 Mart 2018). Erkeklerin değişim dönüşümü o kadar tartışılmazken kadınlarınki "görünür" ve dolayısıyla iz sürmeye, akabinde tartışmaya daha açık görülmektedir. "İslam'ın kızları!" diye seslenmek hiç ihmal edilmezken "İslam'ın oğulları!" diye seslenmek pas geçilmektedir (Karaca, 30 Temmuz 2021). Kadının bedeni, sesi, giyimi, mahremiyeti, kamusal alandaki varlığı din ve dindarlık eksenindeki tartışmaların odak noktası olurken aynı başlıklarda erkeklerin dindarlığını tartışan hemen hemen yok gibidir. Örneğin sigara içen bir erkekle ilgili değerlendirme yapılırken dindarlık faktörü denkleme nadiren dahil edilirken sigara içen kişi başörtülü bir kadınsa tartışma doğrudan, edep, ahlak gibi kavramlar eksenine kaymaktadır (Işık, 2023, 52). Hatta Afrika'daki veya Arap coğrafyasındaki veyahut Uzakdoğu'daki Müslüman kadınların sigara içmesinin bir tür "zâniye" olmak ile eşdeğer kabul edildiğine dair tutum ve davranışların olduğu ifade edilmektedir (Baycar, 2019, 249).

Modernite rüzgarına hazırlıksız yakalanan İslâmî kültür ve toplumlar, önlerine çıkan sorunları ele alırken kadınlarla ilgili olanları görmezden gelmeyi yeğlemişlerdir (Aktaş, 2022). Kadının değişimini veya

gelişimini bir tür “bozulma” ve “dağılma” görerek geleneksel ailenin, dinin, toplumun yegâne ayakta tutucusu olarak kalmasını istemişlerdir. Dinî ve muhafazakâr çevrelerde kadının değişimi söz konusu olduğunda bu değişim daha ateşli itirazlara muhatap olmuştur.

“Kültürel inanç sistemleri, duyguyu belirli yapısal ve kültürel koşullardan ziyade kadınların doğal varoluş durumuna bağlamıştır” (Erickson - Cottingham, 2014, 369). Erkeklerin tekelinde bulunan dinî yapı ve kurumlar kadınlara daima bir “safılık”, “uysallık”, “itaatkârlık”, “bağlılık”, “adanmışlık” vb. idealler yakıştırmıştır. Sadece bu gerçeklik bile “cinsiyet ve dindarlık” denildiğinde hemen akla kadın gelmesinin doğal bir durum mu yoksa toplumsal bir algı mı olduğu noktasında yeniden düşünmeyi hatırlatmaktadır. En az erkek kadar maddi bir varlık olan kadına, tarih boyunca annelik kutsaması ile perçinlenmek suretiyle sürekli bir “melek olmalısın, melek kalmalısın” telkin edilmiştir. Ayrıca kadının erkekten daha dindar olduğu velev ki doğal bir durum olsa bile bunun “kadın ahlakın bekçisidir” şekline dönüşmesi gerçeği tarafından geçerliliğinin yeterince zedelendiğini gözden kaçırmamak gerekir.

Dinî kurumlar kadını “aile” ve “annelik” sınırları içinde tutmak ve aileyi koruma görevini genellikle kadınlara vermek istemek suretiyle bir hitap gerçekleştirmektedir. Erkeklik için gerekli olan daha eşitlikçi ve iyi bir babalık, kocalık için tavsiyelerde daha az bulunmaktadır. Dinî kurumların hem eğitim-öğretim kademelerinde hem de diğer hizmetlerinde karar vericiler ve yöneticiler erkekler iken bu hizmetten yararlananlar ağırlıklı olarak kadınlar olmaktadır. Ayrıca genel anlamda Türk toplumunda dinî eğitime katılanlar ağırlıklı olarak kız çocukları ve kadınlardan oluşmaktadır. Örneğin Kur’an kurslarında 2018-2019 eğitim-öğretim yılı döneminde 226.181 erkek eğitim görmüşken 962.667 kadın yani erkeklerin 4,2 katı kadın eğitim görmüştür. İmam-Hatip Ortaokulu, İmam-Hatip Lisesi, İmam-Hatip Açık Öğretimi ve İlahiyat fakültelerinde kız öğrenci sayıları açık ara farkla önde gözükmektedir (Sancar, 2020). Fakat lisansüstü eğitime gelindiğinde bu fark erkekler lehine açılmaya başlamaktadır.

Böylece ataerkil formlara sahip dinî yapılar kadınları erkeklere emanet ederken erkekler de din ve ahlakı kadınlara emanet eder. Birinci emanet edişte “ataerki ile din” arasında iş birliği söz konusu iken (ki burada İslam dini açısından nüzul yılları baz alındığında, o günün koşullarında, kadını korumak adına ataerki ile iş birliğine gitmesinde

kadın adına güçlendirici bir etki olduğu da varsayılabilir) ikinci emanet edişte “ataerki ile modernite” arasında bir iş birliği söz konusudur (ki buradaki iş birliğinde artık bir “kurnazlık” olduğu varsayılabilir).

“Din kadını erkeğe, erkek dini kadına emanet eder!” ifadesini dünyanın çeşitli yerlerinde karşılaşılabilecek şu tür örnekler üzerinden de somutlaştırabiliriz: kendisi de tüketime, değişime veya kapitalizme entegre olmuş erkeğin kadın söz konusu olduğunda “fitne edebiyatı” yapmaya başlaması gibi. Genellikle erkeklerin tekelinde olduğu bilinen ekonomi ve siyaset gibi alanlarda modern ve kapitalist olmayı bir bakıma gerekli gören erkeğin, kadına gelindiğinde, aile sınırları içinde resmedilmiş geleneksel rolleri yüceltmeye başlaması gibi. Aile gibi toplumsal kurumların yozlaştığı veya bozulduğu her dile getirildiğinde - aile sadece kadından oluşuyormuşçasına- meselenin bir şekilde kadına bağlanması gibi. Mesela plajda geleneksel setr-i avret ölçülerine aslında hiç de uymayan erkeğin eşini veya kızını mayonun tesettürlü olanına zorlaması gibi. Masajın kadın eline yakışacağını, masaj yaptırılacaksa asıl olarak kadına yaptırılması gerektiğini söyleyen erkeğin kadının karşı cinse masaj yaptırma ihtimali bir tarafa bizzat masaj yaptırmasına sıcak bakmaması gibi. Çocuğunu kamusal alanda emzirdi diye kadının göğüslerinin görünme ihtimaline kafayı takan erkeğin ortalık yerdeki pisuarlara veya herhangi bir yere işediğinde pipisinin görünme ihtimalini hesaba katmaması gibi. Bekâretin tamamen bedene indirgenerek sorumluluğun sadece kadına yüklenmesi örneğinde olduğu gibi ki evlilik öncesi karşı cinsle birlikte olmaya pek de hevesli erkeğin evlenmeye karar verince “bekâreti bozulmamış” olanı aramaya başlaması şeklinde bir paradoks yaratması. Kadını ataerkinin doyumuna hizmet etmesi için tümüyle cinsel bir objeye dönüştüren erkeğin diğer yandan “erkeklerin bir nefsi varsa kadınların dokuz nefsi var” diyerek kadının cinselliğini bastırması. Erkeğin her türlü evlilik dışı arayışının bir hak, bir çapkınlık sayılması, “erkektir yapar” diye geçiştirilmesi ama kadının benzer arayışlarının yerin dibine batırılması. Toplumda erkeklerce kadınları denetimde tutmak ve kolayca yönetmek adına kadınlara dile getirilen “ben sana güveniyorum ama dışarıdakilere güvenmiyorum” söylemi de bununla birebir ilişkilidir.

Böyle bir durum riyakâr bir erkeklik kültürü de yaratmaktadır. Özellikle kadınlar üzerinden yapılan ahlak tanımlamalarının içeriğinde

bunu görmek kolay olmaktadır. “Başörtülü kızların kılık kıyafeti üzerinden geliştirilen eleştirilere odaklanılırken ahlaki yaşayış yönünden eylem ve söylemde daha tutarsız olan erkeklik gözden kaçmış olmaktadır ya da zaten gözden kaçırılması istenmektedir (Barbarosoğlu, 07 Ağustos 2015). Dindar kadınlara yönelik geliştirilmiş olunan “başörtüsünü kazandık ama tesettürü kaybettik” şeklindeki söylemin din ile yoğrulmuş cinsiyetçilik ve ataerki ile ilişkisi apaçık ortadadır (Tunç, 2022, 118).

Erkeğin dini kadına emanet edişinde genellikle zımnî bir koşul da vardır aslında. Emaneti üstlenen kadının bu emaneti genellikle ailede saklaması gerekir. Bu emanetiyle kamuda genellikle erkeklerin tekelinde bulunan yerlere taşıyarak koruması da pek makbul görülmez. Mesela bu söylenenler bir kısım dindar kadının camiyle kurmak istediği ilişki ve bu ilişkiye ataerkiyle dünyanın verdiği tepkiler üzerinden okunabilir. Camilerin askerî bir usule sahip olması, erkeklerin tekelinde süregelmeye, eril olana hizmet edip kadınların ihtiyaçlarını karşılamaması, kadınlara caminin kuytu yerleri ayrılırken erkeklerin en iç açıcı bölümleri kendine ayırması, kadınlar, eşit paylaşımcı cami talepleriyle geldiğinde de yeteri derecede kabul görmemesi ve bu konudaki daha pek çok detay sunulabilir.²

² İslam’da mescit ve cami gibi yerlerin kullanımında kadınları engelleyen herhangi bir argüman olmamasına rağmen ve Peygamber döneminde görece erkeklerle eşit paylaşımına sahip olmalarına rağmen bu tür yerlerin giderek erkeklerin tekeline geçmesi bunun en bariz örneklerindedir. Bugün bu mekânların düzenlenmesinde kadınların aleyhine olmak suretiyle belirgin bir cinsiyetçi ayrımcılığın ortaya çıktığı görülmektedir. Mimarî veya sanatsal açıdan İslam dünyasındaki en meşhur camilerin dahi genellikle eril dünya sistemine hitap ettiği bilinmektedir. Bazı camilerde hala kadınların taharet ihtiyacını karşılayacağı veya abdest alacağı yerler bile bulunmamaktadır. Teravih namazı için veya başka zamanlarda birtakım ibadetler için camiye giden kadınlar için caminin kuytu yerleri ayrılmaktadır. Camilerin en “iç açıcı” bölümleri erkeklere ayrılmaktadır. Bu eril dünya karşısına dindar kadınlar daha eşitlikçi cami talepleriyle geldiğinde ise en hafif tabirle kınanmaya başlanmaktadır. Bunun örneklerini “Kadınlar Camilerde” platformundaki kadınların deneyimlerinde ve tespitlerinde görmek mümkündür. Bu platform 2017’den bu yana kadınların camilerdeki konumunu iyileştirmeye çalışan bir kısım dindar kadının temsil ettiği bir oluşumdur (Tunç, 2022, 205). Diğer taraftan yakın zamanda KADEM, “Camiler Hepimizin” başlıklı bir proje üzerinde çalışmıştır. 2021 yılında başlatıp 2023 itibarıyla de projenin saha sonuç çalışmasını yapmıştır. İlahiyat, sosyoloji, sanat tarihi, mimarlık gibi farklı disiplinlerden akademisyenler, alanında uzman isimler ve sivil toplum temsilcileri katıldı. Bu proje çalıştayda kadınların camilerde yaşadığı fiziksel sorunlar,

Esasında duygusal biri olmak ile mantıksal biri olmak arasında bir derece farkı olmaz. Tıpkı güzel olmak ile yakışıklı olmak arasında olmayacağı gibi. Hiyerarşik düşünülme ya da hiyerarşik bir hale büründükten sonra doğurduğu sonuçlar bu denli kadın aleyhine olmasa bu bir problem olarak görülmeyebilirdi. Fakat hal böyle olunca bunları konuşmak bir gereklilik değil bir zorunluluk gibi durmaktadır.

Modernite kültüründe duygusal olmak, mantıklı olmak karşısında statüsü veya değeri daha düşük bir şey olmuştur. Burada duygusallık, “olgunlaşmamışlık” ile akılsallık ise “olgunlaşmışlık” ile; dindarlık duygusallık ile, sekülerlik akılsallık ile özdeşleşmektedir. Böylece modernleşmeyle birlikte dindarlığın da sekülerlik karşısında statüsü düşük olmuştur. Dindarlığın “geri”, modernlik ve sekülerliğin “ileri” ile anılması tesadüf değildir.

Modernite ile dindarlığın ve ahlak bekciliğinin kadına, sekülerliğin erkeğe atfedilmesinin belirginleşmesi şöyle açıklanabilir: Anlaşılan o ki geleneksel kökleri devam eden dinî bir toplumda modernlik ve sekülerlik karşısında, dindarlık demek “uysallık, güçsüzlük, çaresizlik” demektir. Dindarlık karşısında, modernlik ve sekülerlik, “güçlülük, hareketlilik, ilerlilik, çözümlülük” demektir. Çerçeveyi biraz daha genişlettiğimizde,

fırsat eşitliğini ihlal eden uygulamalar, kadınları ve çocukları camiden uzaklaştıran zihinsel kodlar başta olmak üzere pek çok sorun ve bunlara ilişkin çözüm önerileri masaya yatırıldı. Sonuç raporunda kabaca şunlar bulunmaktadır: Kadınların camilerde yaşadığı sorunlar dinî değil, sosyolojik temellidir. Bu sorunların çözümü için de zihinsel bir dönüşüm gerekmektedir. Cami görevlilerinden başlayarak toplumun tümüne yayılan eğitim ve farkındalık faaliyetlerine ihtiyaç vardır. Camilerin kadınlara ayrılan bölümlerdeki temizlik ve güvenlik sorunu yaygın olarak gözlemlenmiş, camilerin bu anlamda daha sıkı denetlenmesi, kurumlar arası iş birliğinin yapılması önerilmiştir. Kadınların sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, çocuklarıyla vakit geçirebilmesi için, cami içlerinde uygun bölümlerin tahsis edilmesi önemlidir. Camilerin yapım sürecinde kadınların hem ekonomik hem de fiilen yer alması, söz sahibi olması gerekmektedir. Camiler sadece namaz kılmak için kullanılan mekânlar olmaktan çıkarılmalı; dinlenmek, sohbet etmek, eğitim almak gibi ihtiyaçların da giderildiği “yaşayan mekân” statüsü kazanmalıdır. Camilerin gençler ve çocuklar için yaşam alanı ve cazibe merkezi olabilmesi için projeler geliştirilmelidir. Dolayısıyla bu proje çalıştay ile KADEM, “bir kişiyi bile camiden uzaklaştırmaya hakkımız yok” şiarıyla eşitlikçi ve sosyal cami taleplerinin altını çizdi (KADEM, 2023).

geleneksel toplumda ideal olan “sükûnet”, hastalıklı olan “hareketlilik” ve değişim iken modernleşmeyle birlikte ideal olan hareketlilik, hastalıklı olan sükûnet olmaya başlamıştır. Sükûnet dolayısıyla da dindarlık kadın ile özdeşleştirildiğinde, hareketlilik dolayısıyla da modernlik erkek ile özdeşleştirildiğinde taşlar yerine oturur. Modernleşmeyle birlikte kadınların neden hem “erkeksileşerek” hem de “erkeklerle rağmen” gibi bir paradoksla modernleşme sürecine müdahil oldukları da bütün çıplaklığıyla ortaya çıkar.

4. Erkekler Daha Hak Sahibiysen Kadınlar Daha Eşitlikçi

Neden en çok dua edenler hep kadınlardır? Bu soru, Andrei Tarkovsky’ye ait 1983 yapımlı “Nostalghia” filminin hemen başlarında bir mabet sahnesinde geçen bir repliktir. Kadın gerçekten daha dindar olduğu için mi en çok o dua eder? Fark etmez, ya da beddua? Yoksa buna en çok o mu ihtiyaç duyar? Ya da dünyanın daha olumlu yönde değişmesini en çok isteyen o olduğu için mi?

Kadın, ihtiyacı doğrultusunda değişim ve dönüşüm yaratmak istemektedir. Erkeğe nazaran daha çok dua eder ya da beddua. Erkekler daha özgür iken kadınlar özgürlükçü, özgür olmak ister, özgürlüğün savunucusudur [Özgür isminin sürekli erkeklerle verilmiş olması bir tesadüf değildir]. Erkekler daha seküler yaşayabilirken kadınlar daha sekülerleşmeci. Erkekler daha hak sahibi iken kadınlar daha eşitlikçi. Yani eşitlik savunucusu.

Türk toplumunda toplumsal cinsiyet ve hayat tarzları odaklı yapılan bir araştırmaya göre kadınların bireysel özgürlükler bağlamında erkeklere göre daha özgürlükçü olduğu tespit edilmektedir. Kırsalda yaşayan kadınlar kırsaldaki erkeklere, orta yaş kadınlar orta yaş erkeklere, bekâr kadınlar bekâr erkeklere kıyasla kadının rolü, farklı kimliklere açık olma gibi konularda daha özgürlükçüdür. Bu fark üniversite mezunlarında çok daha belirgince ortaya çıkmakta, üniversite mezunu kadınlar en özgürlükçü küme olmaktadır (Konda, 2019, 161). Bir başka araştırmaya göre de yine toplumsal cinsiyet ve hayat tarzı noktasında kadınlar erkeklerden daha eşitlikçi bir algıya sahip gözükmektedir. Eğitim düzeyi arttıkça kadınlarda eşitlikçi yaklaşım da artmaktadır. Bu bağlamda genç kadınlarda yaşlılara kıyasla daha eşitlikçi bir algı bulunmaktadır. Ancak erkekler arasında yaş faktörü çoğunlukla bir toplumsal cinsiyet algısı farklılaşması yaratmamaktadır (O’Neil - Çakıroğlu, 2020, 61).

Daha güncel bir araştırmaya göre -başörtüyü takan kadın olmasına

karşılık- “kadınlar başlarını örtmeli” fikrine en çok karşı çıkan da kadın olmaktadır (Nişancı, 2023, 62). Kadınlar daha çok laiklik taraftarıdır. Örneğin “Anayasadaki hiçbir madde Kur’an ile çelişmemelidir” ifadesine kadınlar erkeklere göre daha az katılmakta, “devletin dinî bir kimliği olması gerektiği” fikrine kadınlar erkeklere göre daha fazla karşı çıkmakta, “laik bir ülkede dinin rahatlıkla yaşanabileceği” fikrini kadınlar erkeklere göre daha fazla onaylamaktadır (Nişancı, 2023, 72). Kadınlar erkeklere göre seküler ideolojilere ve kimliklere daha yakın durmaktadır. Erkekler geleneksel kimlik kategorilerine daha yakın dururken, Atatürkçü, laik, hümanist, sosyalist, feminist, Lgbt+ hakları aktivisti gibi daha seküler ideoloji veya kimlik kategorilerini kadınlar erkeklere göre daha fazla benimsemektedir (Nişancı, 2023, 89-93). Evlilik öncesi flört, nikahsız birliktelik, kadınların Cuma namazı kılabilmesi, kadınların siyasette daha aktif olması gerektiği, kadınların iş hayatına katılması, karma eğitim gibi konuları kadınların erkeklere göre daha fazla desteklediği ama “evin reisinin erkek olması gerektiği” şeklindeki daha geleneksel rolleri erkeklerin daha çok desteklediği tespit edilmektedir (Nişancı, 2023, 117-119).

Muhafazakâr dindar çevrelerde son dönemlerde gençlere bakıldığında hem yaşama sevinci hem yaşamda çabalama gayreti açısından kadın grubunun erkek grubuna fark attığına dair tespitler bulunmaktadır. Sayar, muhafazakâr kesimde kadınların erkeklerin önünde olduğunu kadınların sahici olmayı daha iyi başarabildiğini ifade etmektedir (Sayar, 28 Ağustos 2015). Kılıçarslan, muhafazakâr genç kızların erkeklere nazaran yaşamda daha enerjik ve çalışkan olmayı başarabildiklerini, dahası, hayatı tanıma, farklılıklara saygı ve duyarlılık geliştirme, dünyayı çok daha geniş bir pencereden anlama ve anlamlandırma konusunda kızların önde olduğunu eklemektedir. Hayata aktif katılım kızların yine erkekleri geçtiğinin altını çizmektedir. “Dünyayı kurtarmaktan bahseden” erkeklerin aksine kızların bizatihi dünyayı kurtarma sektöründe faaliyet gösterdiğine dikkat çekmektedir (Kılıçarslan, 19 Temmuz 2015).

Sonuç

Anlaşılan bilimsel araştırmalar keskin bir şekilde “kadınlar daha dindardır” demeyi mümkün kılmadığı halde böyle bir kanaatin oluşmasında ataerkil yapının etkisinin izlerini sürmek mümkün gözükmemektedir. Ataerki, dinle yoğrulmuş ataerki de olsa modern/seküler de olsa ataerki yine ataerkilliğini oynamaktadır. Kadınların tüketimi, bedenleri, kıyafetleri bu kadar konuşuluyorken şimdiye kadar “kadın dindarlığı” gibi bir söyleme karşılık “kadın sekülerliği” gibi bir söylemin gelişmemiş olması da şaşırtıcı olmamaktadır. Bugün “sekülerleşen din dili” genellikle erkekler lehine sekülerleşmekte, kadınlar söz konusu olduğunda “ataerkil ve geleneksel din dili” çoğunlukla devam ettirilmek istenmektedir. Bu da sekülerleşme teorilerinin cinsiyetli/çi yönünün olup olmadığı noktasında tekrar tekrar düşünülmesini gerektirmektedir. Elbette kadın modernleşmesi ve sekülerleşmesi ya da erkek modernleşmesi ve sekülerleşmesi arasındaki benzerlikler, farklılıklar araştırılarak tespit edilmeye devam edilmelidir. Ancak bu, bugüne kadar ki “cinsiyet, dindarlık ve sekülerlik” düzlemindeki tespitlerde ataerkil cinsiyetçi yönlerin olup olmadığını irdelemeyi de gerektirmektedir.

Geleneksel tarihsel çizgide dini yorumlayanlar, dini tekelinde tutanlar genellikle ataerkil düşünceye sahip erkekler olduğu için din veya dindarlık kadın için adeta bir fren mekanizması olarak kullanılırken erkek açısından genellikle buna benzer bir görev görmediği gibi kimi zaman sekülerleşme süreçlerinde bir “baston” olarak bile kullanıldığı söylenebilir. Fakat bugün artık “eğitimli, mücadeleci, yaşama sevinci yüksek dindar kadınlar” bunları eleştirmekte, kendi aleyhine çalışan mekanizmayı ifşa etmekte, çarpıklıkları irdeleyerek taşları yerine oturtmaktadır. Hz. Peygamberin kadınları erkeklere emanet edişi günün koşullarında kadını koruyucu ve kollayıcı masumane bir tavır olarak değerlendirilebilir. Kadın aleyhine işleyen sosyolojik iklimi sert bir toplumda kadın açısından bir reçete, erkek açısından bir uyarı niteliği taşıyan bir tavır olarak görülebilir. Fakat dindar kadın, erkeklerin bu emanet edişi bugünün sosyolojisinde işine gelir gibi kullanmasına itiraz etmekte ve bunun bir denetimde tutma aracına dönüştürülmesinin ve dini kadının emanetine vermenin bir dayanağı olarak telakki etmenin bugünün teorisinde ve pratiğinde yerinin olmadığını ifade ederek yeniden yorumlanması gerektiğini belirtmektedir.

Sonuç itibariyle dindarlık ve sekülerlik alanlarının bu şekilde

cinsiyetlendirilmesi bir tür cinsiyet ayrımcılığının meşrulaşmasında önemli bir faktör olmaktadır. Kadın adeta “zorunlu iffetli” konumunda görülürken erkek her türlü sekülerliği arzulayabilen olarak konumlan(dırıl)maktadır. Oysa İslâmî dünyada iffetin sadece kadını kapsamadığı da bilinmektedir ki hiç bilinmese “Züleyha-Yusuf” örneğinden bilinmektedir. İslam dininin temel kaynaklarında kadın için ayrı erkek için ayrı dindar olma veya ahlaklı olma anlayışı ya da “kadın erkekten daha dindar olmalıdır” gibi keskin öğretiler de bulunmamaktadır. Dolayısıyla erkeklerin “doğal sekülerler”miş kadınların da “doğal dindarlar”mış veya “zorunlu dindarlar”mış gibi bir algılamadan soyutlanarak dindarlığın veya sekülerleşmenin veyahut de-sekülerleşmenin erkekler ve kadınlar açısından tekrar tekrar irdelenmesi gerekmektedir. Zaten kız çocuklarının da “dışa dönük”, “özgür”, “güçlü” şekilde yetiştirildikçe kadının dindar, erkeğin seküler olduğu algısının yerinde duramayacağı da şimdiden kendini belli etmektedir. Elbette eşitsizliklerin takasına, kadını etkin kılalım derken erkeğin en azından “toksik” olmayan etkinliğini kırmaya, “toksik erkekliğin” üstüne gidelim derken pozitif erkekliği zedelemeye gerek bulunmamaktadır. Hatta “pozitif, zarif ve aynı zamanda etkin” bir erkekliği güçlendirmeye devam da etmek gerekmektedir.

Kaynakça

- Aktaş, Cihan. “Toplumsal Cinsiyet Tedirginliği”. *Nihayet Dergisi* 94 (2022).
- Barbarosoğlu, Fatma. “Neşeli değil, kederli dindar kızların hikayesi (1)”. *Yeni Şafak Gazetesi* (07 Ağustos 2015).
- Baycar, Abdulmuttalip. *Türkiye’deki Yabancı Uyrıklı Öğrencilerin Dini-Kültürel Etkileşimi (SAÜ Örneği)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2019.
- Can, Betül. “Kolektif Narsisizmin Cinsiyet Üzerindeki İzdüşümü: ‘Üstün Erkeklik’”. *Erkek Olmak: İslam, Sabiteler ve Değişen Roller*. ed. Fatma Asiye Şenat. 211-246. İstanbul: İz Yayınları, 2023.
- Çelik, Celaleddin - Şahin, İlkay. “Kadın Dindarlığı: Bir Paradoksun Söyledikleri”. *Toplum Bilimleri Dergisi* 3 (2009), 141-166.
- Das, Aniruddha. “Are Men’s Religious Ties Hormonally Regulated?” *Adaptive Human Behavior and Physiology* 4 (2018), 306-320.
- Endler, Rebecca. *Eşyaların Patriyarkası: Dünya Neden Kadınlara Uymaz?* çev.

- Çiğdem Canan Dikmen. İstanbul: İletişim Yayınları, 2022.
- Erickson, Rebecca - Cottingham, Marci. "Families and Emotions". *Handbook of the Sociology of Emotions*. ed. J. E. Stets, J. H. Turner. II/359-383. New York, London: Springer Publishing, 2014.
- Ertit, Volkan. *Endişeli Muhafazakârlar Çağı: Dinden Uzaklaşan Türkiye*. Ankara: Orient Yayınları, 2015.
- Işık, Zehra. "Kadın Dindarlığının Farklı Tezahürleri". *Nihayet Dergisi* 102 (2023), 50-56.
- KADEM. *Camiler Hepimizin* (25 Nisan 2023). <https://kadem.org.tr/camiler-hepimizin-projesinin-calistayi/>
- Kahraman, Nazan. "Atilla İlhan'ın Kadınlarla İmtihanı". *Turnalar Dergisi* 19/66 (2017), 11-16.
- Karaca, Nihal Bengisu. "Başörtüsünü Bırakmak: Sekülerleşme mi Din Yorgunluğu mu?" *Habertürk Gazetesi* (30 Temmuz 2021).
- Kılıçarslan, İsmail. "Neşeli dindar kızlar, mutsuz İslamcı delikanlılar". *Yeni Şafak Gazetesi* (19 Temmuz 2015).
- Kirman, Mehmet Ali. *Din ve Sekülerleşme*. Adana: Karahan Yayınları, 2005.
- Konda. *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Raporu: Hayat Tarzları 2018 Araştırması*. İstanbul: Konda Araştırma ve Danışmanlık Yayınları, 2019.
- Nişancı, Zübeyir. *Sayılarla Türkiye'de İnanç ve Dindarlık*. İstanbul: Mahya Yayınları, 2023.
- O'Neil, Mary Lou - Çakıroğlu, Aslı. *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Algısı Araştırması 2020*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi Yayınları, 2020.
- Pew Research Center. *The Gender Gap in Religion Around the World* (22 Mart 2016). <https://www.pewresearch.org/religion/2016/03/22/the-gender-gap-in-religion-around-the-world/>
- Sancar, Serpil. *Din Hizmetlerine Erişmede Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Haritalama ve İzleme Çalışması: 2018-2020 Güncellemesi*. Ankara: CEİD Yayınları, 2020.
- Sancar, Serpil. *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Basım, 2014.
- Sayar, Kemal. "Artık erkek de muktedir değil". *Al Jazeera Türk Gazetesi* (28 Ağustos 2015).
- Topçu, Emel - Meriç, Nevin. "Erkeğin Dindarlığı Elden Gidiyor". *Star Gazetesi, Pazar Eki* (11 Mart 2018).

Tunç, Harun. *Sekülerleşme, Toplumsal Cinsiyet ve Beden*. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2022.

Woodhead, Linda. "Toplumsal Cinsiyet ve Sekülerleşme Teorisi". çev. Harun Tunç. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1 (2017), 501-509.

Yapıcı, Asım. "Cinsiyete Göre Farklılaşan Dindarlıklar ve Kadınlarda Dinsel Yaşamın Farklı Görüntüleri". *Dini Araştırmalar Dergisi* 19/49 (2016), 131-161.